

Nr 18

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m.; given den 25 januari 1974.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden, föreslå riksdagen att bifalla det förslag om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

CARL GUSTAF

CARL LIDBOM

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att åkerinäringens producentkooperativa föreningar i likhet med vad som gäller för vissa andra ekonomiska föreningar undantas från tillämpningen av inskränkningsreglerna i 1916 års lag om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m.**

Härigenom förordnas att 18 § lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m.¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*18 §²

De i denna lag föreskrivna inskränkningarna i rätten att förvärva fast egendom, rörelse eller del av rörelse, inmutad mineralfyndighet eller gruvlägenhet skola ej tillämpas på förvärv genom bodelning, arv, testamente eller fusion enligt 174 § lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag.

Vad denna lag innehåller om inskränkning i rätten för bolag eller förening att förvärva fast egendom, rörelse eller del av rörelse, inmuta mineralfyndighet, förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift, så ock att förvärva aktier i vissa bolag skall, såvitt angår svenskt bolag eller svensk förening, icke tillämpas i avseende å

a) bankaktiebolag, järnkotoret, sparbank, centralkassa för jordbrukskredit, försäkringsbolag, sjukkasse, understödsförening eller annan försäkringsförening, aktiebolag eller förening, som erhållit statslån från egnahemslånefonden eller sambruksförening;

b) förening med huvudsakligt ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att anskaffa livsmedel eller andra förnödenheter åt medlemmarna, avsätta alster av medlemmarnas verksamhet, bereda bostäder åt medlemmarna eller anskaffa lån åt medlemmarna; eller

b) förening med huvudsakligt ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att

1. anskaffa livsmedel eller andra förnödenheter åt medlemmarna,

2. avsätta alster av medlemmarnas verksamhet,

3. avsätta transporttjänster som medlemmarna utföra,

4. bereda bostäder åt medlemmarna,

5. anskaffa lån åt medlemmarna;

c) förening som utgör sammanslutning av föreningar, vilka äro undantagna från lagens tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1973: 307.

² Senaste lydelse 1973: 307.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 25 januari 1974.

Närvarande: Statsministern PALME, statsråden STRÄNG, HOLM-QVIST, ASPLING, GEIJER, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT, SIGURDSEN, GUSTAFSSON, ZACHRISSON, LEIJON, HJELM-WALLÉN.

Statsrådet Lidbom anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändring i lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m.* och anför.

1 Inledning

Riksdagen har i skrivelse den 23 maj 1973 hos Kungl. Maj:t anhållit om förslag till ändring i lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. (1916 års lag)¹. Ändringen skall ske i syfte att undanröja den historiskt betingade särställning som åkerinäringsens producentkooperativa föreningar vid lagens tillämpning intar i jämförelse med de producentkooperativa föreningar vilkas huvudändamål är att avsätta alster av medlemmarnas verksamhet.

2 Gällande rätt m. m.

1916 års lag innebär efter en nyligen genomförd lagändring (prop. 1973: 72, NU 1973: 57, rskr 1973: 228, SFS 1973: 307) i huvudsak följande.

Utländska medborgare får förvärva fast egendom eller gruva eller idka gruvsdrift bara efter särskilt tillstånd som meddelas av Kungl. Maj:t eller, i vissa särskilt angivna fall, av länsstyrelsen. Med utländsk medborgare jämställs utländska bolag, föreningar, andra samfälligheter och stiftelser. Enligt 2 § första stycket får inte heller svenskt handelsbolag vara bolagsman för vilken de i lagen föreskrivna inskränkningarna i rätten att förvärva fast egendom gäller, svenskt aktiebolag vars aktiebrev får ställas till innehavaren eller svensk ekonomisk förening förvärva fast egendom eller gruva eller idka gruvsdrift utan tillstånd i varje särskilt fall. Detsamma gäller enligt 2 § andra stycket i fråga om svenskt aktiebolag vars aktiebrev skall ställas till viss man. Sådant bolag kan emellertid undgå tillståndsplikten genom att visst

¹ NU 1973: 57, rskr 1973: 228.

förbehåll, s. k. utlånningsklausul, tas in i bolagsordningen. Klausulen skall gå ut på att utländska rättssubjekt eller tillståndspliktiga svenska rättssubjekt genom teckning eller överlåtelse får förvärva bara en mindre del av bolagets aktier, nämligen vid varje tidpunkt mindre än 20 % av röstetalet för bolagets samtliga aktier och mindre än 40 % av bolagets hela aktiekapital. Aktier som får förvärfvas av utländska rättssubjekt brukar kallas fria aktier och andra aktier bundna aktier.

Innehåller bolagsordningen utlånningsklausul — eller strängare föreskrifter — får klausulen enligt 2 § tredje stycket inte ändras utan medgivande av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Sådant medgivande skall inte lämnas om det strider mot väsentligt allmänt intresse att bolagets aktier förvärfvas av rättssubjekt för vilket de i lagen föreskrivna inskränkningarna i rätten att förvärva fast egendom gäller. Förvärv av aktie som sker i strid mot klausulen är ogiltigt. Enligt 5 a § krävs särskilt tillstånd om rörelse eller del av rörelse skall övergå från ett icke tillståndspliktigt till ett tillståndspliktigt rättssubjekt.

Från de i lagen upptagna inskränkingsreglerna är enligt 18 § andra stycket undantagna vissa rättssubjekt, bl. a. föreningar med huvudsakligt ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att anskaffa livsmedel eller andra förnödenheter åt medlemmarna, avsätta alster av medlemmarnas verksamhet, bereda bostäder åt medlemmarna eller anskaffa lån åt medlemmarna (andra stycket b). Föreningar, som utgör sammanslutning av sådana föreningar är också undantagna från lagens tillämpning (andra stycket c). De olika föreningar som nu angivits får alltså utan hinder av lagen förvärva fast egendom etc., och förbehåll i aktiebolags bolagsordning behöver inte omfatta sådana föreningar.

Enligt den nu gällande lagen (1951: 308) om ekonomiska föreningar (1951 års lag) kan som ekonomisk förening registreras "förening med ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom sådan ekonomisk verksamhet, i vilken medlemmarna deltaga som avnämare eller leverantörer eller med egen arbetsinsats eller genom begagnande av föreningens tjänster eller på annat dylikt sätt". Orden "eller med egen arbetsinsats" tillfogades på förslag av första lagutskottet (1LU 1951: 25). Tillägget avsåg s. k. produktionsföreningar. I sådana föreningar, till vilka bl. a. hänförs vissa åkeri- och transportföreningar, utgjorde enligt utskottet deltagandet i föreningen för medlemmarna inte bara ett medel bland andra att understödja deras ekonomi utan deras huvudsakliga sysselsättning. Utskottet ville undvika risken av att begreppet ekonomisk förening kom att tolkas så snävt att föreningar av denna typ kom att omfattas av tillståndstvånget. Enligt 4 § 1 mom. första stycket lagen (1951: 309) angående införande av nya lagen om ekonomiska föreningar får förening som registrerats enligt äldre lag bestå som registrerad förening utan hinder av att den inte är av sådan beskaffenhet som sägs i 1 § 1951 års lag.

Sambandet med 18 § 1916 års lag berördes inte närmare under förarbetena till 1951 års lag. I det betänkande som låg till grund för lagen påpekades (SOU 1949: 17 s. 94) dels att paragrafen syntes kunna utnyttjas till att kringgå syftet med 1916 års lag, dels att det kunde ifrågasättas om den föreslagna snävare begränsningen av begreppet ekonomisk förening i den nya föreningslagen motiverade jämkning i 1916 års lag. Utredningen fann dock att, från de synpunkter utredningen hade att beakta, någon sådan jämkning knappast var påkallad.

År 1954 ändrades 18 § 1916 års lag bl. a. genom att ordet "huvudsakligt" infördes före "ändamål" (numera 18 § andra stycket b). Syftet med denna ändring, som tillkom efter förslag av 1950 års jordbrukskasseutredning, var att klargöra att bestämmelsen skulle tillämpas även på föreningar som driver biverksamhet i anslutning till sådan verksamhet som direkt faller in under ordalagen i 18 §.

Inom jordbrukskasseutredningen övervägde man att helt undanta ekonomiska föreningar från tillämpningsområdet för 1916 års lag. Denna tanke avvisades emellertid av utredningen med följande motivering (prop. 1954: 206 s. 8):

Den lag av den 1 juni 1951 om ekonomiska föreningar, som trätt i kraft vid början av år 1953, kan i vissa avseenden anses minska riskerna för utländskt inflytande i de ekonomiska föreningarna. Främst kan den antagas få denna verkan genom att den, i motsats till 1911 års föreningslag, kräver att medlemmarna i ekonomisk förening skall på ett eller annat sätt aktivt deltaga i föreningens verksamhet. Företag, vars främsta syfte är att förskaffa delägarna avkastning på insatt kapital, skall alltså ej vidare kunna registreras eller verka som föreningar. Sistnämnda typ av föreningar lär vara den ur förevarande synpunkter farligaste.

Emellertid kan det inte utan en ingående undersökning avgöras, om föreningar i gemen efter den nya föreningslagens genomförande kan betraktas som ofarliga rättssubjekt. Vissa omständigheter talar för att så inte är fallet. Föreningsväsendet har utvecklats utomordentligt starkt sedan 1916 års lag kom till. Nuförtiden driver föreningar oftare än förr verksamhet, i vilken de behöver inneha fast egendom och andra nyttigheter, som lagen avser att skydda. Det är vidare inte utan betydelse i sammanhanget, att 1951 års föreningslag starkare än tidigare lagstiftning framhäver föreningarnas egenskap av öppna, och därmed torde vidga möjligheterna för utlänningar att bli medlemmar i svenska föreningar. Utredningen kan alltså med hänsyn till vad här sagts inte framlägga förslag om att helt undanta föreningar från lagens tillämpning.

Vid remissbehandlingen av utredningens förslag tog Kooperativa förbundet upp den av utredningen avvisade tanken. Förbundet förordade att alla ekonomiska föreningar som hade antagit sådana stadgar att de föll under den nya föreningslagen skulle undantas från tillämpningen av 1916 års lag, medan denna alltså skulle gälla för andra ekonomiska föreningar (prop. s. 11 f.). Chefen för justitiedepartementet fann det emellertid i brist på utredning inte tillrådligt att genomföra en sådan ändring (s. 16).

3 1973 års riksdag

Till 1973 års riksdag väcktes en motion (nr 1451) med yrkande om vidgade möjligheter för producentkooperativ ekonomisk förening att förvärva bundna aktier. Som motivering till motionen angavs att det inom svensk åkerinäring fanns omkring 300 lastbilscentraler med närmare 11 000 åkerier som aktiva medlemmar samt att dessa ekonomiska föreningars fortsatta utveckling som transportsäljande företag hindrades genom att 1916 års lag betar lastbilscentralerna möjligheterna att genom innehav av bundna aktier åstadkomma en integrering med närliggande ekonomisk verksamhet. Motionen behandlades av näringsutskottet i anslutning till den tidigare nämnda prop. 1973: 72 med förslag till lag om ändring i 1916 års lag.

Över motionen inhämtade utskottet yttrande från Svenska åkeriförbundet. Av yttrandet framgår bl. a. följande.

Sedan 1940-talet har lastbilscentralerna förvandlats från mindre förmedlingskontor till större, aktivt arbetande transportförsäljningsföretag som uppträder i eget namn och vars medlemmar har "leveransplikt", dvs. inte får avtala om transporter på egen hand. Formen ekonomisk förening har bibehållits framför allt på grund av sin lämplighet för företag med många aktiva delägare (medlemsåkerier). Åkeriförbundet har främjat denna utveckling genom att utforma normalstadgar för ekonomisk förening inom åkerinäringen. Den senaste versionen av dessa utkom år 1972.

Enligt normalstadgarna har förening av detta slag till ändamål att utöva sådan sund och effektiv transportförsäljningsverksamhet som främjar medlemmarnas ekonomiska intressen. Föreningen skall därvid i eget namn träffa avtal om utförande av tjänster som innefattar eller förutsätter tillhandahållande av transportredskap, inom ramen för avtalen bereda så god och lönsam sysselsättning som möjligt för medlemmarnas transportredskap samt utöva annan verksamhet som är förenlig med den som nämnts. Därutöver skall föreningen för medlemmarna förmedla inköp av transportredskap och förnödenheter, ombesörja vissa administrativa göromål för dem och, i den mån så befinns förenligt med verksamhetens bedrivande, förvärva fast egendom och andra anläggningstillgångar. Beträffande medlemskap föreskrivs i normalstadgarna att till medlem kan antas den som bedriver rörelse vari han använder egna transportredskap (fordon för eller maskiner i direkt anknytning till yrkesmässig transportverksamhet) inom föreningens geografiskt avgränsade verksamhetsområde.

Antalet lastbilscentraler i landet har minskat mycket kraftigt sedan 1940-talet genom fusioner och andra former av samgående. Utvecklingen mot större enheter fortsätter. Stordriftens fördelar uppmärksammas

alltmer. Principen enskilt ägande av fordonen men samverkan i transportförsäljningen genom medlemskap i transportsäljande företag av ekonomisk förenings natur har enligt förbundet stark förankring inom näringen och det är för de transportsäljande företagen naturligt att i sin verksamhet inordna närliggande verksamhet som utgör underlag för transporter. Sålunda förvärvas intressen i grustäkter, betongframställning, entreprenadverksamhet och liknande genom antingen fullt eller delat ägande. Då sådan kompletteringsverksamhet ej alltid är av samma kooperativa karaktär som transportförsäljningen i övrigt utan snarare utgör underlag för denna, avskiljs kompletteringsverksamheten till hel- eller delägda dotterföretag i aktiebolagsform.

Förbundet erinrar om föreskrifterna i 1916 års lag och om bestämmelsen i de nyss nämnda normalstadgarna att förening inom ramen för sitt ändamål och i den mån så befinns förenligt med verksamhetens bedrivande skall förvärva fast egendom och andra anläggningstillgångar. Till det sistnämnda hör, framhålls det, ändamålsenliga förvärv av aktier och andelar i andra företag. Då den övervägande delen av antalet aktier som utfärdas i riket är bundna, utgör gällande lag enligt förbundet ett avsevärt hinder för en ändamålsenlig utveckling av åkerinäringens producentkooperativa företag. Förbundet uppger vidare att företagen inom näringen ställer sig helt oförstående när upplysning lämnas om de särregler som gäller i de berörda fallen och uttalar avslutningsvis att 1916 års lag enligt förbundets uppfattning är föråldrad och behöver anpassas till moderna förhållanden.

Utskottet anförde (NU 1973: 57 s. 20):

Utskottet anser i likhet med motionärerna att det finns skäl att undanröja den historiskt betingade särställning som åkerinäringens producentkooperativa föreningar i här aktuellt avseende intar jämfört med de producentkooperativa föreningar vilkas huvudändamål är att, som det uttrycks i inskränkingslagen, "avsätta alster av medlemmarnas verksamhet". Utskottet föreslår att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om förslag till sådan ändring i inskränkingslagen som här antyfts. Härvid utgår utskottet från att proposition i ämnet kan framläggas utan nämnvärd tidsutdräkt.

Utskottets hemställan att riksdagen hos Kungl. Maj:t ville anhålla om förslag till ändring i 1916 års lag i enlighet med vad utskottet anfört bifölls av riksdagen (rskr 1973: 228).

4 Föredraganden

Enligt 2 § första stycket lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. (1916 års lag) får bl. a. svensk ekonomisk förening inte förvärva fast egendom eller gruva eller idka

gruvdrift utan tillstånd i varje särskilt fall. Detsamma gäller enligt 2 § andra stycket i fråga om svenskt aktiebolag vars aktiebrev skall ställas till viss man, såvida inte bolagsordningen innehåller s. k. utlänningsklau-sul. Vidare krävs enligt 5 a § särskilt tillstånd om rörelse eller del av rörelse skall övergå från ett icke tillståndspliktigt till ett tillståndspliktigt rättssubjekt. Från tillämpningen av dessa regler är enligt 18 § andra stycket undantagna bl. a. vissa ekonomiska föreningar, som alltså utan hinder av bestämmelserna i lagen får förvärva såväl fast egendom etc. som bundna aktier i obegränsad omfattning. Undantaget avser bl. a. producentkooperativa föreningar med huvudsakligt ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att avsätta alster av medlemmarnas verksamhet.

Riksdagen har anhängit om förslag till sådan ändring i 1916 års lag att åkerinäringsens producentkooperativa föreningar vid lagens tillämpning blir jämställda med sådana producentkooperativa föreningar vilkas huvudändamål är att avsätta alster av medlemmarnas verksamhet.

Den av riksdagen förordade ändringen bör genomföras genom ett tillägg till 18 § andra stycket b) 1916 års lag. Lagändringen bör träda i kraft den 1 juli 1974. Några särskilda övergångsbestämmelser är inte erforderliga.

Förslaget att inskränkingsreglerna i 1916 års lag inte skall tillämpas på åkerinäringsens producentkooperativa föreningar kan emellertid leda till att ekonomiska föreningar av andra slag alltjämt kommer att vara underkastade inskränkingsreglerna, trots att skäl kan anföras för att också dessa föreningar bör undantas vid lagens tillämpning. Som framgår av redogörelsen för gällande rätt m. m. (avsnittet 2) har tidigare övervägts att helt undanta ekonomiska föreningar från tillämpningen av 1916 års lag. Något förslag om det har emellertid inte lagts fram. Jag erinrar om att jag med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande i slutet av förra året tillkallade sakkunniga för att utreda frågan om utländska övertaganden av svenska företag. Jag har i direktiven till denna utredning uttalat att kontrollen enligt 1916 års lag av utländska uppköp av svenska företag bör förstärkas. I fråga om ekonomiska föreningar är emellertid läget det att sådana föreningar i praktiken knappast riskerar att komma under utländsk dominans, eftersom de måste vara uppbyggda på kooperativ bas. Enligt min mening är det därför tveksamt om det behövs någon kontroll beträffande ekonomiska föreningar. Denna fråga skall emellertid övervägas av utredningen. Med hänsyn härtill är jag f. n. inte beredd att föreslå annan ändring i 1916 års lag än den riksdagen förordat.

5 Hemställan

I enlighet med det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att antaga inom justitiedepartementet upprättat förslag till lag om ändring i lagen (1916: 156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Gunnel Anderson

